

Mateja Hulina

Neolitička keramička figurica iz Pupićine peći

Pregledni rad
Review article

UDK 903.2.02(497.5 Pupićina peć)«634«

U ovom radu predstavljena je keramička figurica iz srednjeg neolitika pronađena u špilji Pupićina peć u sjeveroistočnoj Istri. Figurica je najvjerojatnije antropomorfna, a sačuvane su samo noge i donji dio trupa. Ovo je jedina do sada objavljena neolitička figurica iz Istre i jedna od malobrojnih s hrvatske obale i zaleđa koje su ovdje također detaljnije opisane. Najbliže tipološke paralele za figuricu iz Pupićine peći mogu se pronaći u Bugarskoj, u obliku kamenih figurica/privjesaka M-formi, te u obliku figurica žena/žaba iz Grčke, Makedonije i Turske. Na kraju se diskutira o funkciji i značenju figurica općenito, te su navedene neke spekulacije o značenju figurice iz Pupićine peći.

Ključne riječi: keramičke figurice, srednji neolitik, Istra, Dalmacija, figurice žena/žaba

Neolitičke figurice samom svojom pojavom odavno intrigiraju njihove pronalazače i istraživače. Na hrvatskoj su obali malobrojne, a jedna je pronađena u Istri.

Pupićina peć je špilja u sjeveroistočnom dijelu Istre, na zapadnim padinama planine Učke. Sustavna arheološka iskopavanja ondje su provedena od 1995. do 2002. godine u sklopu projekta istraživanja klimatskih i kulturnih promjena na sjevernom Jadranu između 13000 i 6000 godine pr. Kr., a pronađeni nalazi pripadaju vremenu od gornjeg paleolitika do srednjeg vijeka (Miracle i Forenbaher 2006).

Ulaz u špilju okrenut je prema jugu i ima oblik polukružnog svoda. Strop se spušta prema unutrašnjosti špilje, no nakon dvadesetak metara ponovo se uzdiže, čineći manju unutarnju dvoranu (Miracle i Forenbaher 2006a: 69), koja je iskopavana u sezoni istraživanja 2001. godine. Ondje je u kontekstu 608d, koji je pripadao srednjem neolitiku, pronađen ulomak keramičke figurice (Hulina et al., u tisku).

Ona je posebno zanimljiva jer je jedna od malobrojnih neolitičkih figurica pronađenih na našoj obali, te jedina iz Istre jer do sada nije objavljena nijedna neolitička figurica s područja Istre, a ni s Krasa. Također, oblikom se razlikuje od svih ostalih objavljenih figurica s naše obale.

U ovom radu bit će govora, osim o figurici iz Pupićine peći i njezinim analogijama, o ostalim figuricama s naše obale i zaleđa i Italije, njihovom značenju, te pitanju njihove skromne učestalosti u odnosu na susjedna područja Balkana i Grčke gdje su istovremeno figurice mnogo brojnije.

Slika 1. Neolitička figurica iz Pupićine peći (fotografija: S. Forenbaher)

OPIS

U Pupićinoj peći pronađen je ulomak plosnate figurice (sl. 1) od koje su sačuvane noge i donji dio trupa. Koljena su joj savinuta, bedra razmaknuta, a stopala razdvojena. Oko bokova i bedara urezana je jednostavna trokutasta traka. Figurica je vjerojatno antropomorfna, bez eksplicitnih oznaka spola (Hulina et al., u tisku). Najveća širina ulomka je 31 mm, sačuvana visina iznosi 25 mm, a srednja debljina 9 mm. Keramika je dobro pečena, smečkasto-narančaste je boje i glačane površine.

Prostorno i kulturno, najbliže paralele ovoj figurici nalaze se u okviru srednjeneolitičke danilske kulture na dalmatinskim nalazištima, no te figurice osim u nekim generalnim crtama, na prvi pogled ne dijele previše obilježja s onom iz Pupićine peći.

FIGURICE IZ DALMACIJE

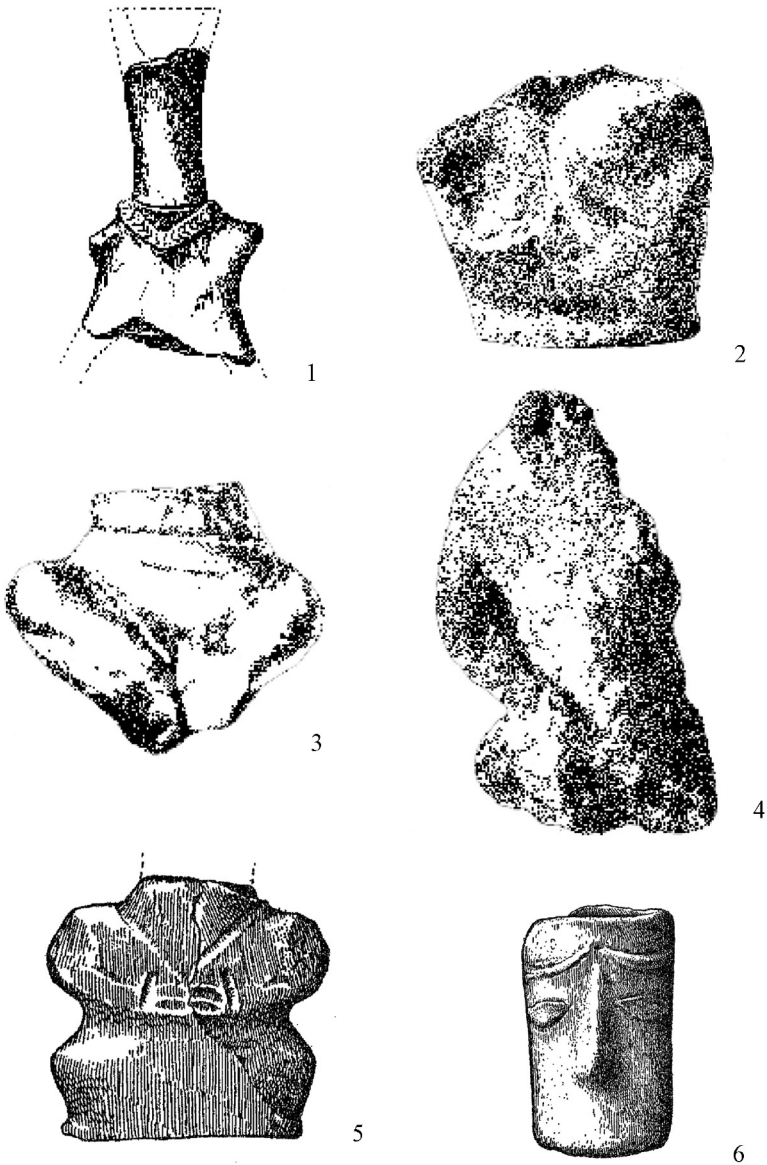
U okviru danilske kulture javljaju se dva tipa figurica: jednostavne zvonolike i »realistične«. Prve su brojnije. Neraščlanjenog su oblika sa zaobljenim vrhom koji je ponekad oblikovan tako da prikazuje ljudsko ili životinjsko lice, te mogu biti premazane crvenom bojom (Batović 1979: 549). Druge, »realistične«, koje će ovdje biti detaljnije opisane, mnogo su rjeđe. Imaju valjkaste glave koje mogu biti odozgo zaravnjene ili u obliku posudice, istaknut nos i bademaste oči s nadočnim lukovima. Tijelo im je plosnato, četvrtasto s istaknutim zašiljenim ramenima i rukama i zaobljenim bokovima, a ponekad su izdvojene i noge. Ove figurice uglavnom nisu ukrašene, osim što je ponekad lice obojeno u bijelo (Batović 1979: 549). Kao »realistične« možemo opisati i ostale figurice koje će ovdje biti spomenute, a tipološki se razlikuju od gore navedenog opisa.

Nekoliko figurica iz srednjeg neolitika pronađeno je u Smilčiću (Batović 1963: 107; 1979: 549), zatim u Gudnji (Marijanović 2005: 46, sl. 17), Pokrovniku (Brusić 2008: 57), te u Ravliča pećini u Bosni i Hercegovini (Marijanović 1981: 17-18, T. 24: 1).

Gore naveden opis prije svega vrijedi za figurice iz Smilčića (sl. 2: 1, 5, 6) (Batović 1979, T. 84: 3, 4; 92: 10; Težak-Gregl 1998: sl. 28, 29).

Primjerak iz Gudnje (sl. 2: 2) sastoji se od masivnog plošno modeliranog torza s prikazom grudi, bez ruku, sa zaravnjenom i proširenom bazom. Glava figurice nedostaje. Površina je glatka i sjajna, bez ukrasa (Marijanović 2005: 46, sl. 17).

Figurica iz Pokrovnika (Brusić 2008: 57, T. 60: 1) prikazuje žensku figuru koja sjedi i drži desnu ruku među nogama (sl. 2: 4). Nedostaju joj dio tijela, dio prsa, glava i noge. Onaj dio prsa koji

Slika 2. Srednjeneolitičke figurice s hrvatske obale i iz zaleđa: 1. Smilčić (prema Batović 1979: T. 92, 10) 2. Gudnja (prema Marijanović 2005: sl. 17) 3. Ravlića pećina (prema Marijanović 1980/1981: T.24, 1) 4. Pokrovnik (prema Brusić 2008: T. 60, 1) 5. Smilčić (prema Batović 1979: T. 84, 4) 6. Smilčić (prema Batović 1979: T. 84, 3) (crteži: S. Šoštarić)

je sačuvan je povećan, pa se stoga smatra ženom. Sa stražnje strane, uzduž bedara probušene su dvije rupice, a po kralješnici su vidljivi plitki urezi. Zbog rupica na nogama Z. Brusić (2008: 57) smatra da je donji dio nogu bio mobilan.

Slično oblikovana, masivna figurica pronađena je i u Ravlića pećini (sl. 2: 3). Prikazuje sjedeću žensku figuru kojoj donji dio nije potpuno sačuvan. U prednjem dijelu urezan je

trokut koji se nastavlja u usku traku sa stražnje strane i vjerojatno prikazuje nekakvu pregaču (Marijanović 1980/1981: 17-18).

Osim gore opisanih figurica zabilježeno je i nekoliko antropomorfnih »realističnih« figurica iz kasnije faze neolitika u Lisičićima, Markovoj špilji, Grapčevoj špilji, Danilu i u Benkovcu (Batović 1979: 604). Figurica iz Benkovca slična je figuricama iz Smilčića, no ima naglašene ruke i grudi. Danilski primjerak ima izdvojene i jasno prikazane noge koje se nastavljaju na tijelo s oblikovanim bokovima, dok su one iz Lisičića valjkaste s izdvojenim nogama. U Markovoj špilji pronađene je noga neke veće figure, a u Grapčevoj ulomak koji je opisan samo kao »ženski idol« (Batović 1979: 606).

»Realistične« antropomorfne figurice, kao što je i figurica iz Pupićine peći, iako nemaju uvijek eksplicitne oznake spola, uglavnom se smatraju ženskima i povezuju se s plodnosti (Težak-Gregl 1998: 101).

Paralele im se nalaze uglavnom u Grčkoj (Perlès 2001), te u Albaniji i u Italiji (Brusić 2008: 58).

FIGURICE IZ ITALIJE

Treba spomenuti i talijanske figurice, budući da je naša obala povezana s Italijom, što posebno vrijedi za Istru koja se kulturološki za vrijeme srednjeg neolitika veže uz područje tršćanskog Krasa (Forenbaher i Kaiser 2006: 200-202).

Kao i dalmatinske, talijanske figurice su dosta heterogene i teško ih je svrstati u tipove (Robb 2007: 46), osim generalno u shematizirane i realistične (Becker 2009: 52). Također, i one su prilično malobrojne.

Tehnologija izrade, kao što je slučaj i kod naše figurice, ne razlikuje se od one koja se koristila za izrađivanje keramičkog posuđa (Robb 2007: 46).

Iz sjeverne Italije, područja koje se veže uz Istru i Dalmaciju, valja spomenuti figurice iz Sammardenchije u pokrajini Friuli, gdje su pronađene stupaste figurice ovalne baze s malim plastičnim grudima i urezanim V-motivom oko vrata, te »realistične« ženske figurice s naglašenim grudima, stražnjicom i kratkim stupastim nogama (Becker 2009: 52). »Realistične« figurice pronađene su i na lokalitetima Catignano, Albinea, Rivalentella, Savignano, Vhó, Alba, Lug odi Gresano, Brignano Frascati, a shematizirane u Ripabianci i Catignanu (Becker 2009: 52). Neke od ovih figurica imaju plastične grudi koje označuju ženski spol, no osim toga, oznake spola uglavnom nedostaju (Robb 2007: 50).

Figurice iz sjeverne Italije, tipološki se uglavnom vežu s jugoistočnom Europom i to s njezinim srednjim i kasnim neolitikom (Becher 2009: 57), a one realistične s figuricama iz Dalmacije (Brusić 2008: 58).

FIGURICA IZ PUPIĆINE PEĆI I NJEZINE ANALOGIJE

Vratimo se figurici iz Pupićine peći. Kako je već navedeno, ona nema direktnih tipoloških paralela u Dalmaciji, Italiji ili općenito u bližem susjedstvu, pa ih treba tražiti na nešto udaljenijim područjima. Međutim, djelomične analogije se mogu naći u bližoj okolini, primjerice spomenuti ukras u obliku urezane trake. Slični motivi, naime, javljaju se na području Anatolije, Grčke, Balkana i sporadično srednje Europe (Hansen 2007). Traka najvjerojatnije predstavlja neki odjevni predmet, slično kao što je primjerice pregača na figurici iz Ravlića pećine. Antropomorfne figurice iz Grčke također često imaju urezani trokut na području zdjelice koji prikazuje odjeću, ili ponekad, uz dodatne ureze, oznaku ženskog spola (Bailey 2005: 160). Budući da

figurica iz Pupićine peći zaista nema nikakvih indikacija prikaza spola, možemo pretpostaviti da njezina traka prikazuje odjevni predmet. Urezi na figuricama i inače često prikazuju odjeću (Bailey 2005), što se jasno vidi na, primjerice bogato ukrašenim vinčanskim figuricama (Tasić 2008: 155), no ponekad je ono što označava odjeću naznačeno samo jednostavnim V-motivom oko vrata (Becker 2009: 52; Tasić 2009: 155) ili bedara figurice, kao što je slučaj kod naše figurice, pa je manje očito.

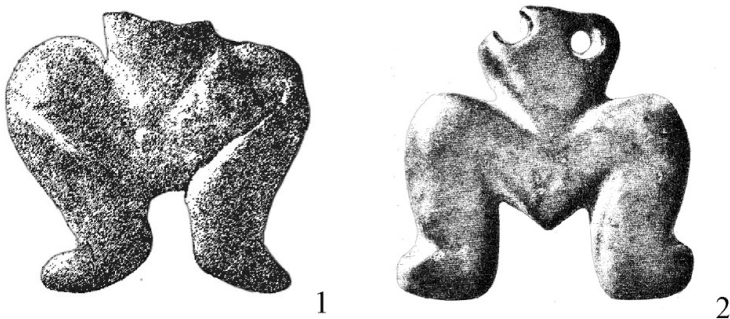
Što se tiče oblika figurice, najbliže analogije se mogu pronaći u vidu određene vrste antropomorfnih ili zoomorfnih kamenih figurica koje uglavnom potječu iz Grčke, Bugarske i Turske. Te se figurice spominju kao antropomorfne, odnosno ženske figure s raširenim bedrima ili nogama, figurice žaba ili stilizirane figurice M-forme koje također predstavljaju žene ili žabe (Hansen 2007: 128).

Četiri takve figurice pronađene su na lokalitetu Franchthi u Grčkoj (Hansen 2007: T. 109: 1-4). Opisane su kao donji dijelovi ljudskih figura, a sastoje se od stiliziranog prikaza razdvojenih nogu koje su spojene polukrugom. Ukrašene su urezanim linijama, a neke imaju i vertikalne rupe na polukružnom dijelu, stoga su opisane kao privjesci (Hansen 2007: 128).

Slične figurice, ali očito antropomorfne, s raširenim nogama, no ovog puta s trupom, rukama i glavom, pronađene su u Hacilaru (Hansen 2007: T. 109: 5), Sesclu (Hansen 2007: T. 109: 6), te jedna bez glave u Tesaliji (Hansen 2007: T. 109: 7). U Malthi u Meseniji i u Mikeni, pronađene su ženske figurice, privjesci sličnog stila, no realističnije, iz brončanog doba (Hansen 2007: 128, T. 109: 8, 9).

Figurica iz Achilleona, od crnog je kamena, raširenih nogu i ruku postavljenih na koljena, glava joj nedostaje, a ima i dvije rupice na spoju trupa i laktova (Gimbutas 1974: 302, sl. 28; Hansen 2007: 128, T. 109: 10). Prikazuje ženu/boginju koja rađa, što je dugo vremena bilo prihvaćeno tumačenje takvih figurica, ili žabu kao i figurice iz Nea Nikomedije i Anzabegova (Hansen 2007: 128). U Nea Nikomediji su pronađene tri takve figurice. Jedna od njih (Hansen 2007: 128, T. 109: 11) ima djelomično razdvojene noge, no tijelo joj je okruglije od do sada opisanih figurica, ruke su kraće i savijene, a glava polukružna. Figurica iz Anzabegova (Hansen 2007: 128, T. 109: 12) nešto je više stilizirana, s naglašenim nogama, koje su odvojene od trupa samo urezanim V-motivom. Vrat je nešto sužen, a sačuvan je samo početak glave. Figurica sličnog tipa pronađena je i na starčevačkom lokalitetu Pojate kod Jagodine u Srbiji (Hansen 2007: 128).

Posljednji tip, figurice M-formi, oblikom su najbliže figurici iz Pupićine peći. Takve su figurice pronađene na lokalitetima Porovec (sl. 3) (Hansen 2007: T. 109: 18), Ruse (Hansen 2007: T. 109: 17) i Azmaška Mogila (Hansen 2007: T. 109: 15) u Bugarskoj, te Hoca Çeşme u Turskoj (Hansen 2007:

Slika 3. Figurice iz 1. Pupićine peći, Istra (prema fotografiji iz slike 1) i 2. Porovca, Bugarska (prema Hansen 2007: T. 139, 2) (crteži: S. Šoštarčić)

T. 109: 16). Prikazuju plosnatu figuru s razdvojenim bedrima i nogama s naznačenim stopalima, trokutastim dijelom između nogu, stoga se nazivaju M-forme, te gornjim dijelom koji je polukružan ili trokutast, a kod figurice iz Azmaške Mogile prisutna su i dva izdanka s gornje strane koji vjerojatno predstavljaju ruke. Figurice iz Azmaške Mogile i Rusa imaju po jednu vertikalnu rupu na gornjem dijelu tijela, dok figurica iz Porovca ima dvije rupice. Ove se figurice tumače kao prikazi žaba ili ženskih figura, a ovo drugo osobito vrijedi za figuricu iz Azmaške gomile koja je opisana kao figurica žene koja sjedi ili leži (Hansen 2007: 128).

Još je jedna figurica sličnog oblika iz Hacilara (Hansen 2007: 128, T. 109: 13), no nju je J. Mellaart protumačio kao glavu jelena ili neke rogate životinje. Ta figurica ima nešto uže i kraće rogove/noge u odnosu na ostale figurice M-formi, te nešto izduženiju glavu/tijelo, no vrlo im je slična i oblik bi joj se mogao protumačiti na isti način.

Sve ovdje opisane figurice žaba/žena su od kamena i S. Hansen (2007: 127) ih naziva amuletima ili privjescima. Figurica iz Pupićine peći je keramička, no oblikom je zaista vrlo slična spomenutim kamenim figuricama, gotovo kao imitacija u običnijem, potrošnom materijalu, vjerojatno i s nekom drugom funkcijom.

Ovakve se figurice javljaju od posljednje četvrtine 7. tis. pr. Kr., do sredine 6. tis. pr. Kr., barem koliko se može vidjeti iz postojećih datuma povezanih s njima. Tako najstarije figurice iz Achilleiona i Nea Nikomedeeje datiraju u 62. i 62/61. stoljeće pr. Kr., stilizirane figurice iz Franchthi u 58/57. st. pr. Kr., a figurica M-forme iz Porovca u 56. st. pr. Kr. (Hansen 2007: 129). Srednjeneolitička faza Pupićine peći, iz koje dolazi naša figurica, datirana je oko sredine 6. tisućljeća pr. Kr. (Hulina et al., u tisku), što ju stavlja najbliže figurici iz Porovca, koja joj je i najbližnja oblikom.

Osim s navedenim figuricama, naša figurica pokazuje izvjesne sličnosti u oblikovanju nogu s figuricom žabe s Vinče (Tasić 2008: 160, sl. 63).

ZNAČENJE I FUNKCIJA FIGURICA

Neolitičke figurice već mnogo godina navode znanstvenike na razmišljanje o njihovoj funkciji i značenju, no ni danas se nitko nije previše približio odgovoru na ta pitanja.

Značenja i funkcije figurica tumačene su na mnogo načina, tako je bilo govora o idolima ili prikazima božanstava, najčešće Magne Mater (Gimbutas 1982; Hansen 2007: 328), ritualnim, religijskim ili spiritualnim predmetima, portretima živih ljudi ili predaka, lutkama, igračkama, magičnim ili šamanskim predmetima, prilozima za zagrobni život, seksualnim pomagalicama, simbolima plodnosti, talismanima, amuletima, figurama konkubina ili robova, votivnim predmetima i pomagalicama pri liječenju, predmetima upotrebljavanima u ceremonijama inicijacije ili prijelaza, ugovorima, označavanju teritorija i identiteta, veza među ljudima i zajednicama (Bailey 2005: 12; Hansen 2001: 38; Perlès 2001: 256-257). Također se tumače i kao prikazi ideja, sredstva društvene komunikacije ili izražavanja identiteta, individualnog ili cijele grupe (Bailey 2005: 11). Lista bi mogla biti beskonačna, no uglavnom se svodi na nešto vezano uz kult.

Ipak, vjerojatnije je da su figurice imale niz različitih značenja i funkcija, odnosno, da su se isti ili različiti ljudi koristili figuricama, ili su ih shvaćali na niz različitih načina od kojih su neki mogli biti svjetovni, a neki kulturni (Bailey 2005: 85; Hansen 2001: 38; Perlès 2001: 256-257).

Kao što je vidljivo i u ovom tekstu, figurice se često opisuju kao ženske, iako na njima ne postoje uvijek jasne oznake spola (Robb 2007: 50; Tasić 2008: 145). Dakako, postoje figurice koje su bez sumnje ženske, no isto tako ima i muških figura, no velika većina ih je bez ikakve oznake spola (Hansen 2007: 341-345). Figurica iz Pupićine peći nema nikakvih oznaka koje bi upućivale na spol, no ovdje opisane figurice koje joj čine tipološke analogije opisane su kao

žabe ili ako ih autori smatraju antropomorfnima kao žene (Hansen 2007: 128), iako zapravo, osim nedostatka bilo kakvih muških oznaka, nemaju oznake spola. Iznimka je vjerojatno figurica iz Achilleiona koja ima urez koji bi mogao predstavljati ženski spolni organ.

Figurice žena/žaba povezuju se sa stvaranjem, rađanjem ili plodnošću (Gimbutas 1982; Perlès 2001: 267; Tasić 2008: 160). Naime, zbog raširenog položaja nogu i bedara, smatralo se da neke od njih prikazuju žene tijekom poroda, a ne žabe (Gimbutas 1982), a zbog sličnosti sa žabama da su žabe imale simboličnu vezu s rađanjem ili stvaranjem života (Gimbutas 1982; Perlès 2001: 267). S druge strane, S. Hansen (2007: 129) smatra ove figurice privjescima ili amuletima. Dakle, mogu se jednostavno smatrati nakitom, bez posebnog simboličnog značenja ili bi mogla vrijediti teorija o amuletima koji su povezani s rađanjem ili plodnošću. Nadalje, S. Hansen (2007: 130) donosi i teoriju o pečatima koji prikazuju osobni identitet, a u vrijeme neolitika su se počeli javljati u prednjoj Aziji. Ove figurice bile bi, prema tome, pečati, no smatra da im se funkcija u jugoistočnoj Europi morala promijeniti, na koji način, nije poznato.

KONTEKST NALAZA

Većina je neolitičkih figurica pronađena u naseljima, a ponekad, iako rijetko, pojavljuju se i u grobnim ili nekim drugim kontekstima, primjerice u ostavama (Bailey 2005: 11; Hansen 2007: 332-335; Perlès 2001: 263). Rijetko koja je figurica pronađena u nekom specijalnom kontekstu i uglavnom su ležale bačene u jamama za otpad ili bilo gdje u naselju zajedno s ostalom razbijenom keramikom i otpadom (Perlès 2001: 263; Tasić 2011: 149). Iz toga proizlazi da su figurice imale vrijednost samo u određenoj prilici ili funkciji (Perlès 2001: 263), a nakon što su iskorištene za što, moglo ih se baciti kao i ostale bezvrijedne predmete (Tasić 2011: 155; Težak-Gregl 1983/4: 30-31). Ipak, isto se ne može reći i za kamene figurice, koje su možda imale nekakvo drugo značenje ili ulogu, budući da su od materijala koji traje (Perlès 2001: 263).

Figurica iz Pupićine peći, također potječe iz naseobinskog konteksta, bila je slomljena i bačena zajedno s ostalom keramikom. Naime, špilja je za vrijeme srednjeg neolitika služila kao vjerojatno privremeno boravište pastira i njihovih stada (Hulina et al., u tisku; Miracle i Forenbahe 2006b: 474). Osim same figurice, koje mnogi često povezuju s kultovima ili posebnim ceremonijama, u špilji nema nikakvih naznaka nesvakidašnjih aktivnosti, barem što se tiče keramike. Oblici posuda i njihovi ukrasi ne daju ničime naslutiti posebnu ulogu ili upotrebu unutarnjeg dijela špilje. Posude su, uz neke minimalne razlike, gotovo identične onima iz prednjeg dijela, te slične posudama iz bilo kojeg srednjeneolitičkog naselja ili špilje iz ovog područja (Hulina et al., u tisku). To gotovo sigurno ukazuje na činjenicu da špilja ili bolje rečeno unutarnja dvorana špilje, nije imala nikakvu posebnu ulogu, koja joj se i zbog samo jedne figurice, ne može pripisati. Vjerojatnije je objašnjenje da ju je netko, iz nepoznatog razloga, o kojem zaista možemo samo spekulirati, nosio sa sobom i ondje odbacio nakon što je poslužila nekoj svrsi (ili nije) ili mu je slučajno ispala.

DISKUSIJA

Glavno je područje rasprostranjenosti neolitičkih figurica na području Anatolije, Grčke, Balkana i sporadično srednje Europe (Hansen 2007), dok su na ostalim područjima prilično rijetke, što se može vidjeti na primjeru Italije i naše obale.

Postavlja se pitanje zašto je tome tako? Dok su na susjednom području Balkana, kao i u kontinentalnom dijelu Hrvatske, i Grčke figurice brojne od ranog, na našoj se obali javljaju tek sporadično od srednjeg neolitika. Toliko sporadično da se gotovo mogu nabrojiti na prste.

S. Hansen (2007: 359) smatra da figurice predstavljaju orijentalni utjecaj na Europu što se vidi u kontrastu prisutnosti figurica u kulturama sa slikanom keramikom i tel naseljima, kao što je stračevačka kultura i njihovoj odsutnosti iz impresso kulture. S obzirom na mjesta rasprostranjenosti figurica, te vrijeme pojavljivanja, ovaj istočnjački utjecaj je sasvim izvjestan, no i dalje ne odgovara na pitanje zašto ih na istočnom Jadranu ima toliko malo.

Nekoliko je objašnjenja tome. Jedno je vezano uz vjerovanja i istočne utjecaje. Neolitičke populacije na našoj obali, kao i na ostalim susjednim područjima bez ili s malo figurica, su jednostavno mogle promijeniti ili odbaciti vjerovanja s istoka, pa im figurice više nisu bile toliko bitne (Hansen 2001: 43). Ova pretpostavka, dakako, može vrijediti samo ako se složimo da su figurice doista bile povezane s bilo kakvim vjerovanjima.

Što se tiče utjecaja, sasvim je izvjesno da se pojavljivanje figurica, iako rijetko, na našoj obali može povezati s utjecajima s Balkana i Grčke, što se vidi i u njihovim oblicima, a logično je i zbog blizine tih područja. Sličan utjecaj vjerojatno vrijedi i za Italiju.

Zanimljiva je činjenica da figurici iz Pupićine peći najbliže paralele nalazimo u Bugarskoj (figurice iz Grčke ipak joj nisu toliko slične), što je prilično daleko, no očito su se utjecaji i ideje prenosile i na velike udaljenosti.

Nadalje, moguć razlog za mali broj figurica je i njihova funkcija, koja pretpostavimo nije mogla biti ista kao i na područjima gdje su figurice brojne. J. Robb (2007: 48) smatra da je najvjerojatnija njihova funkcija bila u ritualima ili situacijama rijetkima u životu pojedinca, kao što su rođenje, liječenje određene bolesti ili inicijacija.

Prilično vjerojatno objašnjenje je i jedno vrlo jednostavno, a također se odnosi na funkciju, značenje ili upotrebu figurica. Naime, figurice na području Jadrana su možda rijetke jednostavno jer nisu imale veliko značenje ili ulogu u životu te neolitičke populacije, kao što su vjerojatno imale kod vinčanske ili starčevačke populacije gdje ih je mnogo. Možda se ono što se u jednim kulturama prikazivalo pomoću figurica ovdje prikazivalo na neki drugi način koji nam je sada nažalost nepoznat.

Što god bio razlog, značajno je da figurice iz srednjeg neolitika na istočnoj jadranskoj obali ipak postoje i očito su imale nekakvo značenje u životu ondašnjih zajednica.

Figurica iz Pupićine peći jedinstvena je na našoj obali po svojem obliku, a i po mjestu nalaza budući da je do sada jedina objavljena (vjerojatno i pronađena) iz Istre. Njezino značenje nam je nažalost nepoznato, ne znamo što predstavlja, iako je najvjerojatnije antropomorfna, tko ju je napravio, zbog koje svrhe i zašto se našla slomljena i bačena u špilji. Ipak, izvjesno je da je bitna jer doprinosi ionako malom korpusu neolitičkih figurica s naše obale.

LITERATURA

BAILEY 2004

Douglass W. Bailey, *Prehistoric figurines. Representation and Corporeality in the Neolithic*, Routledge, New York, 2004.

BATOVIĆ 1963

Šime Batović, »Neolitsko naselje Smilčić«, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 10(2), Zadar 1963., 89-138.

BATOVIĆ 1979

Šime Batović, »Jadranska zona«, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja II, Neolitsko doba*, M. Garašanin (ed.), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1979., 473-634.

BECKER 2009

Valeska Becker, »Figürliche Funde Italiens und ihre Beziehungen nach Mittel- und Südosteuropa«, u: *Zeiten – Kulturen – Systeme*, V. Becker, M. Thomas, A. Wolf-Schuler (eds.), *Schriften des Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes*, 17, Beier & Beran, Langenweissbach 2009., 47-79.

BRUSIĆ 2008

Zdenko Brusić, *Pokrovnik – naselje iz neolitika*. Muzej grada Šibenika, Šibenik 2008.

FORENBAHER I KAISER 2006

Staso Forenbaher i Timothy Kaiser, »The Pottery of Pupićina Cave/Lončarija Pupićine peći«, u: P. T. Miracle, S. Forenbaher (eds.) *Prehistoric Herders of Northern Istria, The Archaeology of Pupićina Cave Vol. 1 / Pretpovijesni stočari sjeverne Istre, arheologija Pupićine peći, sv. 1*, Monografije i katalozi 14. Arheološki muzej Istre, Pula 2006., 163-223.

GIMBUTAS 1974

Marija Gimbutas, »Achilleion: A Neolithic Mound in Thessaly; Preliminary Report on 1973 and 1974«, *Journal of Field Archaeology*, Vol.1 No. 3/4, Boston 1974., 277-302.

GIMBUTAS 1982

Marija Gimbutas, *Goddesses and gods of Old Europe, 6500-3500 BC: Myths and cult images*. Thames and Hudson, London 1982.

HANSEN 2001

Svend Hansen, »Neolithic sculpture. Some remarks on an old problem«, u: *The Archaeology of Cult and Religion*, P. F. Biehl, F. Bertemes, H. Meller (eds.). Archaeolingua. Budapest 2001., 39-52.

HANSEN 2007

Svend Hansen, *Bilder vom Menschen der Steinzeit. Untersuchungen zur anthropomorphen Plastik der Jungsteinzeit und Kupferzeit in Südosteuropa*. Archäologie in Eurasien 20. Deutsches archäologisches Institut, Eurasien-Abteilung, Mainz 2007.

HULINA et al., u tisku

Mateja Hulina, Stašo Forenbaher, Preston T. Miracle, »Prapovijesna keramika iz unutrašnjeg dijela Pupićine peći (iskopavanje 2001. godine)«, *Histria Archaeologica* (u tisku)

MARIJANOVIĆ 1980/1981

Brunislav Marijanović, »Ravlića pećina«, *Glasnik zemaljskog muzeja*, 35/36, Arheologija, Sarajevo 1980/1981., 1-97.

MARIJANOVIĆ 2005

Brunislav Marijanović *Gudnja, višeslojno prapovijesno nalazište*. Dubrovački muzeji - Arheološki muzej, Dubrovnik 2005.

MIRACLE I FORENBAHER 2006

Preston T. Miracle i Stašo Forenbaher (eds.), *Prehistoric Herders of Northern Istria, The Archaeology of Pupićina Cave Vol. 1/ Pretpovijesni stočari sjeverne Istre, arheologija Pupićine peći, sv. 1*. Monografije i katalozi 14. Arheološki muzej Istre, Pula 2006.

MIRACLE I FORENBAHER 2006a

Preston T. Miracle i Stašo Forenbaher, »Excavations at Pupićina Cave/Iskopavanja u Pupićinoj peći«, u: P. T. Miracle i S. Forenbaher (eds.) *Prehistoric Herders of Northern Istria, The Archaeology of Pupićina Cave Vol. 1/Pretpovijesni stočari sjeverne Istre, arheologija Pupićine peći, sv. 1*, Monografije i katalozi 14. Arheološki muzej Istre, Pula 2006., 163-223.

MIRACLE I FORENBAHER 2006b

Preston T. Miracle i Stašo Forenbaher, »Changing Activities and Environments at Pupićina Cave/ Promjene aktivnosti i krajolika oko Pupićine peći«, u: P. T. Miracle, S. Forenbaher (eds.), *Prehistoric Herders of Northern Istria, The Archaeology of Pupićina Cave Vol. 1/Pretpovijesni stočari sjeverne Istre, arheologija Pupićine peći, sv. 1*, Monografije i katalozi 14, Arheološki muzej Istre, Pula 2006., 455-481.

PERLÈS 2001

Catherine Perlès, *The Early Neolithic in Greece. The First Farming Communities in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

ROBB 2007

John Robb, *The Early Mediterranean Village, Agency, Material Culture and Social Change in Neolithic Italy*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

TASIĆ 2008

Nenad N. Tasić, »Nemi svedoci jednog vremena. Figuralna umetnost Vinče«, u: *Vinča – praistorijska metropola. Istraživanja 1908-2008.*, D. Nikolić (ed.), Beograd 2008., 139-164.

TASIĆ 2011

Nenad N. Tasić, »Anthropomorphic figurines from Vinča excavations 1998 – 2009.«, *Documenta Praehistorica XXXVIII*, Ljubljana 2011, 149-157.

TEŽAK-GREGL 1983/1984

Tihomila Težak-Gregl, »Neolitička i eneolitička antropomorfnost plastika iz fundusa Arheološkog muzeja u Zagrebu«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s. No. XVI-XVII. Zagreb 1983-1984, 15-48.

TEŽAK-GREGL 1998

Tihomila Težak-Gregl, »Neolitik i eneolitik«, u: *Prapovijest* (S. Dimitrijević, T. Težak-Gregl, N. Majnarić-Pandžić), Zagreb 1998.

SAŽETAK

Pupićina peć je špilja u sjeveroistočnoj Istri. Tijekom iskopavanja 2001. godine, u srednjeneolitičkom kontekstu iz unutarne dvorane špilje, pronađen je ulomak keramičke, vjerojatno antropomorfne figurice. Figurica je plosnata, a sačuvane su noge i donji dio trupa. Koljena su joj savinuta, bedra razmaknuta, a stopala razdvojena. Oko bokova i bedara urezana je jednostavna traka. Nema oznaka spola.

Ova je figurica jedina iz Istre i jedna od rijetkih srednjeneolitičkih figurica na hrvatskoj obali. Pronađene su u Smilčiću, Gudnji, Pokrovniku i Ravlića pećini, no one nisu tipološki slične ovoj iz Pupićine peći.

Tipološki, najbliže paralele mogu joj se pronaći u Bugarskoj u obliku kamenih figurica/privjesaka M-formi, te u nešto manjoj mjeri kod figurica žena/žaba u Grčkoj, Makedoniji i Turskoj.

Antropomorfnim se figuricama najčešće, iako ne uvijek, pridaje kulturna uloga, a nakon što su ju odigrale, uglavnom se odbacuju zajedno s ostalom razbijenom keramikom i otpadom, a u takvom je kontekstu pronađena i figurica iz Pupićine peći. Figurice M-formi, kao i figurice žena/žaba povezuju se s plodnošću, stvaranjem ili rađanjem.

Jedna je od teorija i da su se figurice upotrebljavale u obredima povezanim s rijetkim situacijama u životu pojedinca kao što su rođenje, inicijacija ili liječenje bolesti, pa je i to mogući razlog da ih je toliko malo na našoj, a i talijanskoj obali. Drugi razlog bi mogao biti činjenica da su ljudi ovdje imali drukčija vjerovanja od onih u područjima gdje je figurica mnogo (primjerice središnji Balkan ili Grčka), u kojima figurice nisu igrale važnu ulogu. Koji god tome razlog bio i koje je god značenje figurice iz Pupićine peći, ona nam je svakako bitna jer povećava ionako malen korpus nalaza figurica s naše obale.

SUMMARY

Neolithic ceramic figurine from Pupićina peć

Pupićina peć is a cave in the north-eastern Istria. During the 2001 excavation, a part of ceramic figurine, most likely anthropomorphic, was found in the middle neolithic context of the interior part of the cave. The figurine is flat and has only legs and lower torso preserved. Knees are bent, hips and feet divided. There is a simple incised band around the hips and no indications of sex.

This figurine is the only one found in Istria so far and one of very few middle neolithic figurines from Croatian coast. Others are found in Smilčić, Gudnja, Pokrovnik and Ravlića pećina, but they are not similar in shape to the one from Pupićina cave.

Closest analogies can be found in Bulgaria in the form of stone figurines / pendants called M-form figurines and, although on the smaller scale, in women / frogs figurines from Greece, Macedonia and Turkey.

It is often, although not always, thought of anthropomorphic figurines as cult objects. After use, they were usually thrown away together with the rest of broken pottery and garbage. Figurine from Pupićina cave was too found in such context. M-form figurines, same as women / frog figurines, are usually connected with fertility, creation and birth.

One theory states that figurines were used in ceremonies connected with situations that occur rarely in one's lifetime, such as birth, initiation or curing of an illness. This is a possible reason for scarcity of figurines on the Croatian and Italian coasts. Other reason could be change or difference in beliefs of people here from the people that have figurines in abundance (eg. central Balkan or Greece).

Whatever the reason and meaning of the figurine from Pupićina cave, it is still very important because it adds number to otherwise small corpus of figurine finds from Croatian coast.